INSCRIPTIILE CREȘTINE TIMPURII, LATINEȘTI ȘI GRECEȘTI – DOVEZI INCONTESTABILE ALE PRACTICII BOTEZĂRII COPIILOR MICI (PARTEA I)

Pr. cercet. III dr. Liviu PETCU

Facultatea de Teologie Ortodoxă „Dumitru Stăniloae” din Iași

<https://doi.org/10.47433/tv.xcvin5-8.87>

Abstract

In this article I intend to highlight the fact that ancient Christian inscriptions can help us just as much as the biblical and patristic evidence in revealing undeniable proof of the practice of baptism of babies and newborns respectively in the first centuries of the primary Church. We can find inscriptions that can be identified as being Christian since the end of the second century but it is only starting with the third century that the number of dated inscriptions became significant. Almost all early Christian inscriptions are epitaphs. After having presented some generalities about catacombs and the way that Christians were buried in the second and third centuries, I have translated from Latin and from Greek a series of inscriptions and I have annotated on them. The oldest epitaphs stand out due to their precision and their simplicity. Starting with the end of the second century the number of epitaphs has increased. It is a well-known fact that the Holy Sacrament of Baptism, the entrance and initiation in Christianity has been regarded as a mystery whose significance was not to be revealed to pagans or catechumens. Christians would not reveal the Holy Sacraments to those who hadn't been baptised in order for them not to be desecrated. For this reason, certain formulae have been used to make what was written on those inscriptions intelligible only to those initiated into Christianity. Thus, Christian symbols such as the fish that reminds us of Jesus, the anchor for hope, the dove as a symbol of the Holy Spirit and pure soul, the XP monogram, which was very popular in the fourth century, for Christ are to be noticed. The duration of life was engraved, years, months, days and sometimes information about Roman consuls who were leaders during those times. By reading them, we notice that the first Christians did not draw attention upon themselves and their achievements but upon God, upon the faith in Jesus Christ, and upon the hope for eternal life, heavenly peace, prayer for those who had been called by God and so on, this fact revealing their spiritual preoccupations and the fact that their most valuable possession was their faith in God and the prospect of life in Heaven.

Keywords: inscriptions, early, Christian, Latin, Greek, catacombs, pedobaptism.

Catacombele Romei – Orașul etern

Când se face referire la practica botezului pruncilor în Biserica primară, este imperios necesar să se acorde o atenție considerabilă inscripțiilor creștine de pe morminte sau, mai bine zis, epitafurilor, ca mărturii ale botezului copiilor și nou-născuților.

În acest articol nutrim certitudinea că inscripțiile creștine străvechi ne pot ajuta la fel de mult, precum mărturiile biblice și patristice, să decelăm dovezile privind pedobaptismul, ele reprezentând dovezi incontestabile ale practicii botezării pruncilor și, respectiv, a nou-născuților în secolele primare ale Bisericii creștine.

Inscripțiile creștine timpurii, care, în mare parte, ne vin din împrejurimile Romei, ne furnizează mărturii despre practica botezării copiilor și a nou-născuților din secolul al III-lea. Inscripții ce pot fi identificate ca fiind creștine găsim de la sfârșitul secolului al II-lea, dar numai începând cu secolul al III-lea devine semnificativ numărul inscripțiilor datate. Aproape toate inscripțiile creștine timpurii sunt epitafuri.

Pe plăcile de marmură care închid *loculi*¹, au fost gravate inscripțiile – grecești sau latinești – pe care le citim cu emoție și care aruncă o rază de lumină asupra vieții și a sentimentelor credincioșilor, ale căror trupuri *odihnesc* în necropola subterană.

Ca și pe vremea poetului Prudențiu, pelerinii zilelor noastre coboară, în grupuri, profund emoționați, în Roma subterană, în aceste galerii obscure și silențioase pe care le numim *catacombe* și care constituie comorile glorioase ale *Orașului Etern* și sursele cele mai autentice ale vieții și doctrinei Bisericii creștine din epoca primară.

Catacombele sunt cimitirele subterane, săpate de primele generații de credincioși în jurul zidurilor Romei. Ele au fost dezvoltate de-a lungul secolelor și folosite ca locașuri de înmormântare din secolul al II-lea până în secolul al V-lea. Necropole similare există și în alte orașe antice, cum ar fi Napoli, Siracuza, Malta, Alexandria etc. Cele din capitala Imperiului, prin întinderea lor prodigioasă, prin varietatea și bogăția decorației și epigrafiei lor, sunt cele mai importante și cele mai cunoscute.

¹ În pereții catacombelor se află acele cavități dreptunghiulare, numite *loculi*, unde erau depuse trupurile decedaților. Acestea sunt morminte simple de/în perete, de formă dreptunghiulară, care sunt decupate pe ambele părți ale peretelui.

Numele de *catacombă* a desemnat inițial doar un loc anume, un mic cimitir subteran din Roma, la mică distanță de *Via Appia*, cimitirul San Sebastiano, singurul care nu a încetat niciodată să fie vizitat în Evul Mediu. Acest cimitir a fost situat în regiunea cunoscută sub denumirea de *ad catacombas*, în limba greacă veche însemnând „înspre vale/râpă” (κατὰ κυμβής) [katá kymbés]. În acest loc, de fapt, *Via Appia* traversează o râpă destul de extinsă, o depresiune care a fost și mai accentuată în timpul Imperiului Roman. Regiunea își datorează numele fizionomiei terenului. Mai târziu, în secolul al IX-lea, sensul prim și propriu al cuvântului a fost uitat; un nume comun a fost dat în mod necorespunzător: fiecare cimitir subteran a fost numit *catacombă*.

Primii creștini și-au numit locul de înmormântare *cimitir* (χοιμητήριον), adică un loc de odihnă, un dormitor, unde trupurile lor, după trecerea din viața aceasta, primind un mormânt asemănător cu cel al Mântuitorului, s-au odihnit în timp ce așteptau, în pacea Domnului Hristos, ceasul învierii. În acest sens, ne amintim că Însuși Domnul nostru Iisus Hristos a spus, atunci când a vorbit despre Lazăr, care, timp de patru zile, a fost în mormânt: „Prietenul nostru Lazăr a adormit” (În 11, 11). Pentru a desemna sfârșitul acestei vieți, precum și pentru a aduce rugăciuni pentru cei chemați la Domnul, creștinii foloseau, îndeosebi, următoarea serie de cuvinte. Astfel, pentru „a muri”: *pausatio*, -onis = pauză, oprire, odihnă, moarte (Albert Blaise, *Dictionnaire Latin-Français des Auteurs Chrétiens*, Éditions Brepols S.A., Éditeurs Pontificaux, Turnhout, Belgique, 1954, p. 602); *requiētio*, -onis = odihnă (*Ibidem*, p. 716); *requiesco*, -ere = a se odihni, a se reface, a se calma (*Ibidem*, p. 716); *dormitorium*, -ii = dormitor (*Ibidem*, p. 292); *petītus*, -us = întrebare, dorință, voință, cerință (*Ibidem*, p. 622); *petītio*, -onis = rugăciune, cerere către Dumnezeu (*Ibidem*, p. 621); *accersitio* = întoarcere la Dumnezeu (*Ibidem*, p. 42); *functus*, -a = decedat, defunct (*Ibidem*, p. 368).

Pentru „în mormântare” erau uzitați termenii: *depositus*, *depositio* = depunere, înmormântare.

Redescoperirea acelor *loculi* este destul de fascinantă, totuși ceea ce sunt și modul în care au fost folosite este de un interes mai mare. Catacombele sunt cimitire subterane care au fost sculptate în *tuf*-ul de rocă vulcanică care se găsește în zonă. Această rocă, care poate fi găsită în toată Italia, este o rocă destul de ușor de

sculptat, dar este suficient de solidă pentru a fi folosită în majoritatea construcțiilor romane, odată ce vine în contact cu aerul și se întărește. Fiecare catacombă este formată din galerii subterane, fiind mai mult sau mai puțin numeroase, pe diverse etaje. De obicei, există trei etaje suprapuse, uneori cinci. Aceste etaje comunică între ele fie pe scări, fie pe versanți sau pante; se întâmplă a se trece de la unul la altul fără ca măcar să se observe. Galeria lungi și înguste se extind în linii sinuoase, se suprapun, formează un veritabil labirint, unde te poți pierde cu ușurință.

În pereții laterali ai galeriilor, *fossore*s sau săpătorii au sculptat cavitățile *loculi*-lor, cavități orizontale și dreptunghiulare, în care defunctul a fost „depus”. Fiecare *loculus* era închis vertical de o tablă de marmură sau de cărămizi.

Un mormânt mai distins și uzitat pe scară largă în secolul al IV-lea este *arcosolium*, adică un mormânt sculptat în formă de sarcofag și surmontat de o nișă curbată și arcuită.

În cele din urmă, *sarcofagul* este ca un sicriu dreptunghiular din piatră unde corpul este așezat; cuvântul provine din limba greacă veche *σαρκοφάγος* și înseamnă „mâncător de carne”. *Arcosolium* și sarcofagele se găsesc, de obicei, în camere de înmormântare numite *cubicula*, care sunt foarte decorate². Aceste *cubicula* erau camere sau cavouri destinate înmormântării familiilor înstărite sau membrilor unei asociații³.

² Melanie Perialis, *The Roots of Early Christian Imagery in the Roman Empire: Archaeological and Artistic Evidence*, the Degree of Master of Art at Concordia University Montreal, Quebec, 2010, *mss.*, pp. 42-44.

³ Pierre Marandet, *Les catacombs de Rome*, Paris, 1935, p. 3 *sqq.*

Sursa: Pierre Maranget, *Les catacombs de Rome*, Paris, 1935, p. 6.

Scara care dă acces la catacombe (catacomba lui Pretextat). În catacombe, există în general trei etaje suprapuse, uneori cinci. Aceste etaje comunică între ele prin scări sau pante.

Sursa: Pierre Maranget, *Les catacombs de Rome*, Paris, 1935, p. 5.

O galerie din catacomba Priscilla. În pereți se află cavitățile dreptunghiulare, „loculi”, unde au fost „depuse” trupurile celor chemați la Domnul.

Sursa: Vincenzo Fiocchi Nicolai, Fabrizio Bisconti, Danilo Mazzoleni, *Les catacombes chrétiennes de Rome. Origine, développement, décor, inscriptions*, traduit de l'édition originale italienne par Jean Guyon, Brepols Publishers SA, Turnhout (Belgium), 2000, p. 178.

Catacomba Pamphil

Cubiculum al mucenicului, cu altarul cubic care conținea probabil moaștele sale.

Sursa: Pierre Maranget, *op. cit.*, p. 6.

Arcosolium este un mormânt în formă de sarcofag, ce are în partea de sus o nișă curbată și arcuită.

Sursa: Pierre Maranget, *op. cit.*, p. 27.

O galerie din cimitirul Pamphil. Cu ce emoție intrăm în această galerie, ale cărei *loculi* sunt încă intacte, ca în secolul al III-lea.

Sursa: Pierre Maranget, *op. cit.*, p. 28.

Această mică lampă de argilă, din cimitirul Pamphil, poartă un subiect creștin: Bunul Păstor.

De la sfârșitul secolului al V-lea, până în secolul al IX-lea, catacombele nu au mai fost folosite ca locuri de înmormântare; în schimb, acum erau pline de pelerini care doreau să viziteze mormintele primilor martiri creștini. Datorită pelerinajelor din catacombe, practicile de înmormântare de la sfârșitul secolului al V-lea s-au schimbat; au început să îngroape morții în imediata apropiere a bisericilor. Mai târziu, moaștele sfinților și ale martirilor au fost mutate din catacombe în biserici noi și existente, care le purtau numele. În consecință, începând cu secolul al IX-lea, catacombele au fost uitate. Din fericire, au fost redescoperite în 1578 de muncitori în podgoria Vigna. Această descoperire a venit la un moment ideal. Lupta dintre protestanți și romano-catolici a fost în creștere din cauza Reformei și a Contrareformei ulterioare. Descoperirile din catacombe au permis tuturor să ia act de certitudinea că folosirea icoanelor nu a fost o adăugire nouă pe care a instituit-o Biserica. Icoanele au fost folosite de primii creștini pentru a-și reprezenta credința. În mod similar, descoperirea a permis Bisericii să arate că cinstirea Sfintei Fecioarei Maria a fost introdusă de către primii creștini⁴.

„Vivas in deo”

Joachim Jeremias distinge două categorii mari de inscripții. În prima categorie, se oferă numai vârsta copilului în momentul morții, împreună cu unele indicii că acel copil era creștin și, ocazional, că părinții săi erau creștini. Toate aceste elemente sunt considerate de Jeremias ca reflectând botezul nou-născuților descendenți din părinți creștini. În cel de-al doilea grup, data botezului este menționată împreună cu vârsta la moarte a copilului, ceea ce arată că botezul era administrat *in extremis*⁵.

Cele mai vechi epitafuri se remarcă prin concizie și prin marea lor simplitate. Numele decedatului este suficient.

Adesea se adăuga o dorință, o aclamare pioasă, într-o formă foarte concisă:

⁴L.V. Rutgers, *Subterranean Rome: In Search of the Roots of Christianity in the Catacombs of the Eternal City*, Leuven: Peeters, 2000, pp. 9-13 și Melanie Perialis, *op. cit.*, pp. 44-46.

⁵Joachim Jeremias, *Infant Baptism In The First Four Centuries*, London, 1960, pp. 41-42, 55-56 sqq.

EN EIPHNH, *în pace.*

IN PACE, *în pace.*

VIVAS IN DEO, *să trăiești în Dumnezeu.*

Inscripțiile de acest fel sunt numeroase.

De la sfârșitul secolului al II-lea, numărul epitafurilor au crescut. Se notează, contrar utilizării păgâne, data exactă a înmormântării sau a *depositio*. Sunt gravate simboluri creștine precum: peștele, care ne amintește de Mântuitorul; ancora speranței; porumbelul, simbolul Duhului Sfânt și al sufletului pur; monograma lui Hristos XP, foarte frecventă în secolul al IV-lea etc. Se inscripționează durata vieții, anii, lunile, zilele, uneori informații și despre consuli romani în funcțiune la acea dată. Lauda persoanei decedate este exprimată în formule sobre și elegante⁶. Este binecunoscut faptul că Taina Botezului, intrarea și inițierea în creștinism, a fost privită ca un mister, a cărui semnificație nu trebuia dezvăluită păgânilor sau catehumenilor. Creștinii nu dezvăluiau Sfintele Tainele celor nebotezați, pentru a nu fi profanate, răstălmăcite ori batjocorite. Din acest motiv, anumite formule au fost folosite pentru ca cele scrise în inscripții să fie inteligibile numai pentru cei inițiați în creștinism; astfel, unei persoane i s-a spus *accipere* sau *recipere* sau *percipere*, cuvintele *gratiam baptismi* fiind înțelese.

Sursa: Pierre Maranget, *op. cit.*, p. 8.

Nu știm numele celui decedat, dar simbolurile ne spun că el și-a pus toată speranța – se vede ancora, simbolul speranței – în Mântuitorul. Peștele a fost considerat, din secolul al II-lea, un simbol al

⁶ Pierre Maranget, *Les catacombs de Rome*, Paris, 1935, pp. 6, 8.

Mântuitorului. În plus, cuvântul grecesc Ιχθύς, ó – *ih̄tis*, înseamnă pește, fiind format din inițialele numelui lui Iisus Hristos ιχ – IH = Fiul lui Dumnezeu. θεός – *Teos* = Dumnezeu și Υἱός = fiu; numele de Mântuitor Σωτήρ, ó – *sotir*).

Sursa: Vincenzo Fiocchi Nicolai *et all.*, *op. cit.*, p. 168.

Catacomba Sf. Sebastian

Inscripția Bincenției, formă târzie a termenului *Vincentia*, având, lângă textul scris, monograma lui Hristos, un coș (probabil umplut cu pâini) și un porumbel cu o crenguță în cioc.

Sursa: Pierre Maranget, *op. cit.*, p. 1.

„Gerontius, să trăiești în Dumnezeu!” Bunul Păstor (Hristos) stă pe o piatră la umbra unui măslin; la picioarele Lui se află o oaie care-și întoarce capul spre El.

Sursa: Pierre Maranget, *op. cit.*, p. 25.

Catacomba Sf. Callist

„Dulcea mea Sofronia, vei trăi întotdeauna în Dumnezeu”.

Sursa: Vincenzo Fiocchi Nicolai *et all.*, *op. cit.*, p. 150.

Catacomba Sf. Sebastian

Fragment dintr-o inscripție, având o ancoră, un pește și monograma lui Hristos.

Sursa: Pierre Maranget, *op. cit.*, p. 10.

Inscripția Gorgoniei la Cimitirul Pamphil.

Privind cu atenție inscripția, putem descifra lesne ce a dorit să ne transmită Gorgonia în acest epitaf:

Gorgonia $\wedge$ (ancoră) ($\rightarrow$ adică: și-a pus speranța în) ∞ (Ιχθύς) (adică: în Iisus Hristos, Fiul lui Dumnezeu, Mântuitorul).

Precum am observat și până acum, un număr considerabil de inscripții erau destinate mormintelor pruncilor. „În inscripții, cuvântul «botez» este rareori utilizat. Conceptul este exprimat prin «har primit» («un dar de sus»), «a fost făcut credincios» sau «neofit» («proaspăt plantat» utilizat pentru a însemna «proaspăt botezat»). Primele creații de artă și inscripții creștine sunt reticente în a se referi explicit la aspectele creștine”⁷.

Majoritatea inscripțiilor relevă sentimentele religioase creștine populare. Ele indică motivele care operau în botezul pruncilor. Ne oferă o specificitate și un scop al dovezilor pe care înregistrările literare supraviețuitoare nu le furnizează⁸.

Colecția lui E. Diehl⁹ constituie un instrument excelent, cu ajutorul căruia se pot studia dovezile latine. Inscripțiile creștine grecești nu prezintă încă un corpus comparabil, astfel că în studiul lor nu este posibilă aceeași comprehensivitate. Considerarea inscripțiilor în ansamblu ne lasă impresii unice. Mai mult, ele sugerează un decor specific în care s-a dezvoltat botezul pruncilor și care concordă cu dovezile literare existente.

Numai acele inscripții care se referă în mod clar la botez și decelără momentul în care a fost acordat permit concluzii neechivoce.

⁷ Everett Ferguson, *Early Christian Speak. Faith and Life in the First Three Centuries*, Sweet Publishing Company, Austin Texas, 1971, p. 62.

⁸ Idem, *Inscriptions and the Origin of Infant Baptism*, în „The Journal of Theological Studies”, Volume XXX, Issue 1, 1979, p. 39.

⁹ E. Diehl, *Inscriptiones latinae christianae veteres*, 2nd ed., Berlin, 1961. Cum nu am avut acces la această colecție a lui E. Diehl, și cum Everett Ferguson în studiul citat deja – *vide supra* – s-a folosit de cercetările lui Diehl în materie de inscripții, le voi reda și eu, la rândul-mi, aici, din studiul scris în engleză de Everett Ferguson (*Inscriptions and the Origin of Infant Baptism...*), pp. 39-44. O serie de inscripții le voi reda după aceste surse și voi specifica aceasta. Din păcate, în acest surse nu sunt redată textele originare, nici în greaca veche, nici în latină. Am mai folosit în acest demers al meu și lucrarea lui H.P.V. Nunn, *Christians Inscriptions*, Eton: Savile Press, 1952. Multe dintre inscripții se regăsesc în toate aceste trei lucrări. Când voi face referire la această ultimă lucrare, voi preciza aceasta. De asemenea, Everett Ferguson redă, în cartea sa, intitulată *Early Christian Speak. Faith and Life in the First Three Centuries* (Sweet Publishing Company, Austin Texas, 1971, pp. 57-58), o parte din inscripțiile menționate de P.V. Nunn.

Inscripțiile care recurg la termeni precum „în pace”, „nevinovat” și „credincios” nu s-au demonstrat extrem de utile pentru determinarea vârstei la botez. *In pace* sau *vixit in pace* (= a trăit în pace) a fost considerat adeseori ca o indicație că persoana a fost botezată și, ca atare, a murit „în pacea” lui Dumnezeu și a Bisericii Sale. Există numeroase cazuri unde este posibil să fie așa¹⁰, dar dacă presupunem lipsa de păcat sau nevinovăția copiilor, nu există niciun motiv ca sintagma *in pace* să nu fie utilizată în cazul copiilor și în afara contextului botezului. În colecția lui E. Diehl (nr. 1509B) se poate observa că nu exista o conexiune necesară între moarte sau odihna „în pace” și botez: „Bonifaciu, ascultător în pace, care a trăit 1 an și 4 luni”. Evident, copilul fusese înrolat ca și catehumen, a murit nebotezat, dar „în pace”.

Cuvântul „inocent” (*innocentia*) este utilizat pentru copiii dincolo de pruncie¹¹, fiind desemnat chiar și pentru persoane destul de vârstnice: „în jur de 50 de ani” (nr. 3444, Anno Domini 397), 36 de ani (nr. 461) și chiar 80 de ani (nr. 2932). Muriseră aceste persoane la scurt timp după botez? Mai probabil, sensul este „neprihănit”, „cinstit”.

„Apărător al credinței” sau „credincios” (*fidelis*, *πιστός*) înseamnă „botezat” și este utilizat pentru persoane de diverse vârste, spre exemplu: nou-născut, 4 ani, 8 ani, 33 de ani etc.¹²

Merită notat că, în inscripții, până și copiii de câteva luni sau de câțiva ani sunt denumiți *fidelis* sau *πιστός* pentru a atesta statutul lor de botezați, ceea ce constituie o dovadă suplimentară că botezul nou-născuților fusese convertit într-un ritual destinat candidaților care profesau credința.

Formularea unei inscripții, precum cea cu numărul 1366 (în apropiere de Aquileia), ne face să ne gândim la un botez de urgență, dar fără a fi explicită.

¹⁰ *Fidelis in pace* era caracteristică Africii de Nord; (LeBlant, *Revue Archeologique*, 1881, p. 240).

¹¹ Nr. 3489 prezintă un frate de 11 ani și o soră de 2 ani ale căror „suflete inocente au mers la Dumnezeu, cu viața veșnică asigurată”.

¹² Cuvântul „creștin” se întâlnește mai rar decât „credincios” și nu l-am găsit aplicat copiilor.

Sursa: Vincenzo Ficocchi Nicolai et all., *op. cit.*, p. 171.

Catacomba Pamphil

„Aproniane, preadulcei fiice, care a trăit 5 ani și 5 luni. Părinții, binemeritoasei lor fiice Aproniana, au pus [inscripția] la [mormântul] Aproniane: «Ai crezut în Dumnezeu, vei trăi în Hristos!»”

Sursa: Vincenzo Ficocchi Nicolai et all., *op. cit.*, p.169.

Catacomba Sf. Callist

„Părinții au făcut [mormântul și inscripția], pentru cea mai iubită micuță, Apuleia Crysopolis, care a trăit 7 ani”. La dreapta, reprezentarea Bunului Păstor (Hristos); în stânga, un mic arbore.

Sursa: Vincenzo Fiocchi Nicola et all., *op. cit.*, p. 175.

Catacomba Sf. Callist.

Cripta Papilor. Poem compus de Papa Damasus în cinstea martirilor din catacomba Sfântului Callist.

Institutul Pontifical pentru Arheologie Creștină, colecție epigrafică a lui G.B. De Rossi – Înregistrarea unui copil foarte mic (pittinnus), Niceforus, care a trăit 2 ani și 20 de zile.

Sursa: Vincenzo Fiocchi Nicolai et all., *op. cit.*, p. 161.

Pomponius Felix, care a cumpărat mormântul în timpul vieții sale, pentru el și pentru soția sa, Marcia.

Sursa: Vincenzo Fiocchi Nicolai et all., *op. cit.*, p. 167.

Catacomba Sf. Sebastian

Inscripție în limba latină, cu transliterare folosind literele alfabetului grec, menționând numele lui Siricus și dorința de pace. Gravura reprezintă tânărul adormit în Domnul în atitudinea orantului, sau a celui care se roagă, pentru a semnifica intrarea sa în fericirea eternă.

Sursa: Pierre Maranget, *op. cit.*, p. 7. Prima parte este scrisă în latină, dar scrisă cu litere grecești; rugăciunea este în greaca veche. „Demetrius și Leontia către Sirica, fiica lor vrednică; amintește-ți, Doamne, de copilul nostru!”

Sursa: Pierre Maranget, *op. cit.*, p. 7.

Frumoasa inscripție metrică a Agapiei, la catacomba Priscilla.
„... Vă rog, fraților: când veniți aici să vă rugați, și, în rugăciunile voastre, Îl invocați pe Tatăl și pe Fiul, nu uitați să vă amintiți de draga Agape, ca Dumnezeu Atotputernicul să o mântuiască pe Agape în «eternitate»”

Sursa: Pierre Maranget, *op. cit.*, p. 25.

PAVLE ET PETRE PETITE PRO VICTORE
„Pavele și Petre, rugați-vă pentru Victor!”

Sursa: *Ibidem*.

„Osemintele Venerei. Sufletul ei [să fie] între sfinți”.

Continuarea în numărul următor al revistei...